

---

---

## СТАТИИ

---

---

### НЯКОИ ВЪПРОСИ И РАЗГРАНИЧЕНИЯ ПРИ ОПРОЩАВАНЕТО НА ЗАДЪЛЖЕНИЯ, ВЪЗНИКНАЛИ ОТ СДЕЛКИ

*Стефан Тихолов\**

#### **§ 1. Постановка на проблема**

С уредбата на опрощаването на задълженията, възникнали в сферата на частното право, се държи сметка за **свободната воля** на страните да определят съдържанието на договора, доколкото то **не противоречи на повелителните норми** на закона и на **добрите нрави**. Вън от съмнение е, че щом с един договор може да бъдат създадени права и задължения за страните по него, то също с договор страните ще следва да може да постигнат съгласие и за унищожаването на една правна връзка между тях – аргумент от **чл. 8, ал. 1 от Закона за задълженията и договорите (ЗЗД)**.

Опрощаването на облигационните задължения е **договорен способ** за погасяване на валидно възникнала преди това облигационна връзка между същите страни по едностранен договор или едностранна сделка, или за погасяване на задължението на едната страна по двустранен договор.

Договорът за опрощаване, така както е уреден в ЗЗД, е един от добре изяснените договорни видове. Това обаче не означава, че проблемите при него са еднозначно и докрай разрешени, нито че законовите правила са свършени и ясни. Законодателната му уредба е **изключително лаконична**, което допълнително допринася за някои теоретични неясноти и спорове, даващи своето отражение и в практиката. Тя се състои само от едно изречение: „**Задължението<sup>1</sup> се опрощава, ако кредиторът се откаже от вземането си чрез договор с длъжника**“.

---

\* Адвокат от Ловеч.

<sup>1</sup> Задължението на длъжника е част от съдържанието на облигационното отношение. Предметът на задължението е облигационният резултат – престацията (*praestatio*). Престацията не може да бъде вещь предвид относителния характер на облига-

Договорът за опрощаване на облигационни задължения има **още една проекция**, която налага изясняването му, а също и разграничаването между него и други подобни нему правни фигури.

Доколкото данъчното право се интересува от **стопанския ефект на сделките**, сключвани между отделни субекти, и понеже опрощаването на задължения е **договор с погасително действие** (т.е. то препятства възникването на определен стопански ефект от сключена преди това сделка), то данъчният закон държи сметка за подобни сделки, като им придава съответните данъчни последици с цел предпочитане и защита на фиска.

Например мога да искам да надаря някого, но поради нежеланието да се плати данък дарение уговаряме да се даде заем на лицето (дарен), който после да бъде опростен<sup>2</sup>. По този начин с договора за заем и последващо сключен договор за опрощаване на заетата сума лесно се заобикаля данъчният закон. Ако той не беше предвидил като обект на облагане опростеното задължение, в случая не би възникнало задължение за плащане на данък дарение, и то при условие, че е постигнат правният и стопанският ефект на дарението.

Редица данъчни закони изрично уреждат опрощаването на задълженията между стопанските субекти и данъчните регулации във връзка с това, а други квалифицират опростените задължения като **обект на облагане независимо от характера им**<sup>3</sup>.

## ***§ 2. Обща характеристика на договора за опрощаване. Увреждане на кредиторите***

**§ 2.1. Обща характеристика на договора за опрощаване.** По въпросите относно опрощаването на задълженията в областта на частното право, изглежда, доктрината е дала достатъчно отговори<sup>4</sup>. Опрощаването е един от **способите за**

---

ционното отношение – **Калайджиев, А.** Облигационно право. Обща част. 2. изд. С.: Сиби, 2002, 144 с. Задължението е това, което трябва да се изпълни, поетият ангажимент – **Радева, В.** Български тълковен речник. С.: Изток-Запад, 2012, 187 с.

<sup>2</sup> Налице е симулация – посредством даването на заем и последващото опрощаване на заемната сума се прикрива реалната сделка – дарението. Мисля, че тук дарението все пак е непряко. Вж. повече за непреките дарения у **Цончев, Кр.** Договор за дарение. С.: Софи-Р, 2001, 129–140.

<sup>3</sup> В **чл. 44, ал. 2 ЗМДТ** например опростените задължения са обект на облагане с данък в размер на данък дарение. **Член 46, ал. 1, т. 4 ЗКПО** пък предвижда при облагането с корпоративен данък увеличение на счетоводния финансов резултат за данъчни цели със сумата на опростените от кредитор задължения по съответния ред на закона.

<sup>4</sup> Вж. **Апостолов, Ив.** Облигационно право. Част първа. Общо учение за облигацията. Фотот. изд. С.: Издателство на БАН, 1990, 383–391; **Кожухаров, Ал.** Облига-

**погасяване на задължения**<sup>5</sup>. Такова систематично място му е отредено от законодателя в **ЗЗД**. Опрощаването е уредено в **чл. 108 ЗЗД** като **договор между кредитора и длъжника**<sup>6</sup>. Като договорен способ за погасяване на облигационните задължения то може да има **пълен или частичен погасителен ефект**. Схващано като проявна форма на волята на кредитора, то представлява **доброволен отказ от вземане**. Едностранният отказ на кредитора обаче не поражда действие – няма погасителен ефект. Необходимо е съгласието на длъжника<sup>7</sup>. Опрощаването е **неформален договор**<sup>8</sup>. Законодателят не поставя условия за форма на този договор дори когато задължението е възникнало по формален договор. Опрощаването може да е както **изрично**, така и **мълчаливо**<sup>9</sup>. Предмет на опрощаването може да бъде всяко задължение, освен когато нормативен акт или договорка между страните го запретиават<sup>10</sup>.

---

ционно право. Книга втора: Общо учение за облигационното отношение. Нова редакция на О. Герджиков. С.: Софи-Р, 1992, 36–40; **Калайджиев, А.** Цит. съч., 477–479; **Марков, М.** Въпроси във връзка с опрощаването на задължения. – Търговско и конкурентно право, 2011, № 4, с. 37 и сл.

<sup>5</sup> **Калайджиев, А.** Цит. съч., с. 477, схваща опрощаването като способ за погасяване на облигационното отношение.

<sup>6</sup> В доктрината е дискутирана и възможността опрощаването да бъде извършено освен чрез договор с длъжника, още и чрез договор между кредитора и едно трето лице. В този случай се приема, че е налице ненаименувано съглашение, което може да се квалифицира като договор в полза на трето лице – така **Марков, М.** Цит. съч. Традиционно приетото схващане е, че страни по договора за опрощаване са кредиторът и длъжникът. Опрощаването на задължението не може да бъде наложено на длъжника против волята му.

<sup>7</sup> Така **Калайджиев, А.** Цит. съч., с. 477.

<sup>8</sup> В решение № 190/25.01.2008 г. на Административния съд – Велико Търново, по а. х. д. № 618/2007 г., 8-и състав, се приема, че договорът за опрощаване е сключен чрез предложение, отправено на електронната поща, и предложението е прието от кредитора по същия начин. В решение № 6635/04.06.2008 г. по а. х. д. № 3404/2008 г. на ВАС, I о., се приема, че е сключен договор за частично опрощаване чрез две насрещни писма.

<sup>9</sup> Така например може да се опрости вземане, като частният документ за него се върне на длъжника – **чл. 109 ЗЗД**. Невинаги връщането на документа обаче е равносилно на опрощаване. Може кредиторът да е върнал документа поради плащане.

<sup>10</sup> Приема се, че предмет на опрощаване могат да бъдат условни и срочни задължения, а така също и възникнали или бъдещи задължения – вж. **Кожухаров, А.** Цит. съч., с. 38. Не е задължително опростените задължения да са парични или да имат парична равностойност. Отстъпката в цената не е опрощаване. Тя се прави в хода на преговорите, т.е. преди възникване на задължението за плащане на цената – така **Марков, М.** Цит. съч. Задължението на съдружниците в дружеството с ограничена отговорност и на акционерите за вноски в капитала не може да бъде опрощавано освен при намаляване на капитала. Задълженията на съдружниците за допълнителни парични вноски по чл. 134 ТЗ може да бъдат опрощавани.

Най-често опрощаването се схваща като **каузален договор**<sup>11</sup>. То може да има **безвъзмезден или възмезден характер**. Обикновено опрощаването има безвъзмезден характер. Опрощавайки задължението на длъжника, кредиторът желае да го надари – опрощаването може да се схваща като акт на щедрост<sup>12</sup>. Безвъзмездният характер на договора за опрощаване не влияе върху възмездността на първоначалното облигационно отношение<sup>13</sup>.

Логично е да се постави въпросът **може ли длъжникът да изпълни задължението си след сключване на договор за опрощаване и има ли иск против кредитора си за неоснователно обогатяване на последния при изпълнение на задължението след опрощаването му**.

Облигационното задължение между страните първоначално е било налице, но с договора за опрощаване между кредитора и длъжника задължението и съответстващото му материално субективно право (вземане) са погасени. Отпаднал е онзи юридически факт, който валидно е породил задължението, и то преди да се извърши даването, респ. получаването на облагата<sup>14</sup>. Налице е **начална липса на основание** за изпълнение от страна на длъжника. Липсва валиден юридически факт за правната основателност на изпълнението. В този смисъл може да се приеме, че длъжникът може **фактически да даде дължимото** и кредиторът да го получи, но за изпълнение на облигационно задължение в юридическия смисъл не може да става дума.

При разглежданата хипотеза длъжникът би имал иск за неоснователно обогатяване против опростилия кредитор с основание **чл. 55, ал. 1 ЗЗД**<sup>15</sup>. Тук обаче следва да се държи сметка и за разпоредбата на **чл. 55, ал. 2 ЗЗД**. Текстът гласи, че „не може да иска връщане онзи, който съзнателно е изпълнил един свой нравствен дълг“.

**С Тълкувателно постановление № 1/1979 г. на ПВС** се приема, че въпросът за съзнателното изпълнение на нравствен дълг може да се разглежда само в хипотеза-

---

<sup>11</sup> **Марков, М.** Цит. съч., приема, че договорът може да бъде сключен и като абстрактен, доколкото в текста на закона няма изискване за посочване на основаниято. Повече за каузалните и абстрактните сделки и понятията „абстрактност“ и „каузалност“ при сделките вж. у **Таков, Кр.** Абстрактните сделки в светлината на понятията за абстрактност и каузалитет. – В: Юбилеен сборник по повод стогодишнината на проф. Иван Апостолов. С., 2001, 419–451.

<sup>12</sup> Така **Кожухаров, Ал.** Цит. съч., с. 37.

<sup>13</sup> Така **Марков, М.** Цит. съч.

<sup>14</sup> Вж. подобно при **Големинов, Ч.** Неоснователно обогатяване – гражданско-правни аспекти. 3. прераб. и доп. изд. С.: Феня, 2011, 38–48.

<sup>15</sup> Даденото в изпълнение на засегнато от преклузивен срок субективно право също подлежи на връщане, тъй като е дадено без правно основание. Изтеклият преклузивен срок погасява самото материално право и насрещното му задължение. Така **Велинов, Л.** Погасителната давност по българското частно право. С.: Феня, 2007, с. 27.

та на начална липса на основание по смисъла на **чл. 55, ал. 1 ЗЗД**<sup>16</sup>. Анализираният случай се отнася именно за начална липса на основание за разместване на имуществени блага. Доколкото изпълнението се отнася до нравствен дълг на длъжника към опростилия го кредитор и то е съзнателно, реституцията би била недопустима.

Например след опрощаване на задължението опростилият кредитор заболява тежко и поради липса на средства няма възможност за лечение. Узнавайки за това негово състояние, опростеният длъжник „изпълнява“ опростеното задължение. В случая той изпълнява съзнателно свой нравствен дълг и не може да претендира за връщане на даденото. При тази хипотеза сме изправени пред разрешено от закона неоснователно разместване на блага. Справедливостта и изискванията на морала налагат подобно решение.

**§ 2.2. Увреждане на кредиторите.** С договора за опрощаване на задължение имуществото на кредитора, който е опростил едно задължение, обикновено намалява, защото той губи безвъзмездно едно свое право, а имуществото на длъжника се увеличава, защото той се освобождава от едно задължение<sup>17</sup>. Опрощаването представлява разпоредително действие с имущество на кредитора със съгласието на длъжника. Цялото имущество на длъжника служи обаче за общо обезпечение на неговите кредитори – **чл. 133 ЗЗД**. Според **чл. 135, ал. 1 ЗЗД** кредиторът може да иска да бъдат обявени за недействителни спрямо него действията, с които длъжникът го уврежда, ако длъжникът при извършването им е знаел за увреждането. Поради това договорът за опрощаване, особено ако той е безвъзмезден, подлежи на отмяна с Павловия иск по **чл. 135 ЗЗД**, ако с него се увреждат интересите на кредиторите на опростилия задължението кредитор<sup>18</sup>.

Държавата, съответно общините, се явяват кредитори на данъчните длъжници по отношение на задължението за плащане на държавните и местните данъци като вид публични вземания. Имущественият интерес на тези публични субекти по отношение на събирането на дължимите публични вземания също следва да бъде защитен и гарантиран.

Данъчно-осигурителният процесуален кодекс (ДОПК) в **чл. 216**, подобно на **чл. 135 ЗЗД**, въвежда **относителната недействителност** по отношение на държавата и общините на сключени след определена дата **безвъзмездни сделки** с имуществени права на длъжника, както и сключените **възмездни сделки** с имуществени права на длъжника, при които **даденото значително надхвърля по стойност получе-**

<sup>16</sup> Това схващане се поддържа и от **Големинов, Ч.** Цит. съч., с. 64.

<sup>17</sup> Виж **Хорозов, Г.** Договорът за опрощаване. – Търговско и облигационно право, 2015, № 4, с. 48 и сл.

<sup>18</sup> Така и **Хорозов, Г.** Цит. съч.

**ното**<sup>19</sup>. Сделките, посочени в текста на ДОПК, пораждат правни последици между страните, които следва да бъдат зачетени от третите лица. Техните правни последици в случая не може да бъдат противопоставени на държавата и общините, защото засягат по неблагоприятен начин интереса им да получат удовлетворение на вземането си за данъка.

Относителната недействителност се обявява по иск на съответния публичен вискател или на публичния изпълнител по реда на ГПК. Тя настъпва като последица на съдебното решение от уважаването на предявения конститутивен иск<sup>20</sup>. До влизането в сила на съдебния акт сделките, предмет на процеса, не се смятат за недействителни по отношение на публичния вискател.

**Член 216, ал. 3 ДОПК** дава възможност на публичните вискатели и публичните изпълнители да упражнят правата на кредиторите по чл. 134 и 135 ЗЗД. В този случай **знанието за увреда** на кредитора у лицето, с което публичният длъжник е договарял, **се предполага** до доказване на противното, ако третото лице и длъжникът са **свързани лица** по смисъла на § 1, т. 3 ДР ДОПК.

### ***§ 3. Действие на договора за опрощаване. Договорът за опрощаване и солидарните задължения. Погасителна давност и опрощаване***

**§ 3.1. Действие на договора за опрощаване.** Опрощаването прекратява вземането на кредитора заедно с всички акцесорни права<sup>21</sup>.

При едностранныте договори възникват задължения само за едната страна. Това е съдържането на облигационното отношение при този вид договори. При опрощаване на задължението от кредитора в този случай се погасява договорната връзка между страните. Така опрощаването може да се възприема като договорен способ за погасяване на облигационното отношение, възникнало по едностранен договор.

Не е така обаче при двустранните договори, при които възникват правни задължения и за двете страни по договора. Опрощаването на задължението на едната страна не води до погасяване на договорната връзка. Опрощаването на задължението на купувача за заплащане на цената не освобождава продавача от задължението му да прехвърли собствеността. В този случай не може да става дума и за „трансформира-

<sup>19</sup> Член 216, ал. 1, т. 1 и 2 ДОПК.

<sup>20</sup> Така **Павлова, М.** Гражданско право. Обща част. Том II. София: Софи-Р, 1996, с. 137.

<sup>21</sup> Така **Калайджиев, А.** Цит. съч., с. 479.

не“ на договора за продажба в договор за дарение. При опрощаване на задължението на едната страна по двустранен договор договорът не се превръща в едностранен.

Задължението и правната връзка между страните, породени от едностранни сделки, също се погасяват с договор за опрощаване.

Договорът за опрощаване поражда **действие само занапред**. ЗЗД не предвижда изрично обратно действие на този договор. Няма законова забрана при желание на страните опрощаването да произведе **обратно действие**. В този случай то не бива да засяга права, придобити от трети лица<sup>22</sup>.

Обратното действие на договора за опрощаване не бива да засяга и правата на публичните тела да получат данъчно плащане в своя полза. Измествайки по своя воля погасяването на задължението към един минал момент, страните по договора може да осуетят правото на държавата, респ. общините, да установи данъка или да го събере. Мисля, че в подобни случаи обратното действие на договора не би било зачетено по отношение на публичните субекти.

**§ 3.2. Договорът за опрощаване и солидарните задължения. Член 124, ал. 2 ЗЗД** урежда хипотезата на опрощаване на задължението в полза на един солидарен длъжник. Разпоредбата гласи, че „*опрощаването на задължението в полза на един солидарен длъжник освобождава и останалите съдължници, освен ако кредиторът е запазил своите права срещу тях*“. Това представлява изключение от правилото, че опрощаването на задължение в частноправните отношения възниква само по силата на договор<sup>23</sup>. Договорът за опрощаване има сила между кредитора и длъжника. Той принципно поражда действие само между тези страни (арг. от **чл. 21 ЗЗД**). Според цитирания законов текст договор между две страни може да породи действие и спрямо трети лица само в предвидените в закона случаи. Коментиранията хипотеза на опрощаване е именно такъв случай. Ако липсва изрична уговорка за запазване на правата на кредитора по отношение на солидарните длъжници, договорът за опрощаване в полза на един солидарен длъжник ползва и останалите от тях. С аргумент за по-силното основание опрощаването на задължението на главния длъжник освобождава солидарните длъжници.

**Член 22 ЗЗД** дава възможност да се договаря и в полза на трето лице. Освобождаването на солидарните длъжници при опрощаването на задължението на единия от тях не е по силата на договор в полза на трето лице. В хипотезата на **чл. 124, ал. 2 ЗЗД** опрощаването на задълженията на несклучилите договор за опрощаване солидарни длъжници настъпва *ex lege*, макар първопричината на освобождаването им да се

<sup>22</sup> Така **Марков, М.** Цит. съч.

<sup>23</sup> Така **Хорозов, Г.** Договорът за опрощаване. – Търговско и облигационно право, 2015, № 4, с. 48 и сл.

крие в договора за опрощаване между кредитора и един от тях – достатъчно е да липсва изрична уговорка за запазване на правата на кредитора<sup>24</sup>. Случаят е проявление на принципа, заложен в чл. 21 ЗЗД, че в предвидените в закона случаи договорът може да има действие и за трети лица, които не са страни по него.

**§ 3.3. Погасителна давност и опрощаване.** Давността погасява вземането на кредитора. Тя е период от време, определен в закона, през който кредиторът е бездействал по отношение на реализацията на вземането си и неговото субективно право не е прекратено по някой от предвидените в гражданския закон начини – например чрез прихващане<sup>25</sup>. Погасителната давност унищожавя притезанието, а не самото материално субективно право: „Ако длъжникът изпълни задължението си след изтичането на давността, той няма право да иска обратно платеното, макар и в момента на плащането да не е знаел, че давността е изтекла“<sup>26</sup>. След изтичане на давностния срок и възражение на длъжника за изтекла в негова полза погасителна давност субективното право, лишено от своята съдебна и изпълнителна защита, се превръща в **естествено право**<sup>27</sup>. В този смисъл погасителната давност е израз на принципа, че правата се дават за защита на интереса, а където интерес явно няма (поради бездействието), защитата на правото се отнема. Давността придава нормативна сила на едно фактическо положение<sup>28</sup>. **Член 120 ЗЗД** предвижда, че давността **не се прилага служебно**. Нужно е винаги **възражение на длъжника** за изтекла в негова полза погасителна давност<sup>29</sup>.

И погасителната давност, и опрощаването са способи за погасяване на задълженията. Това обаче изчерпва общите им черти. Погасителната давност е **юридическо събитие**. Договорът за опрощаване е **юридическо действие** (сделка). Една от съ-

---

<sup>24</sup> Кредиторът може да запази правата си към всички солидарни длъжници или само към част от тях.

<sup>25</sup> Вж. подобно при **Павлова, М.** Гражданско право. Обща част. Том II. С.: Софи-Р, 1996, 254 с.

<sup>26</sup> Член 118 ЗЗД.

<sup>27</sup> Така **Павлова, М.** Цит. съч., с. 257.

<sup>28</sup> Така **Таков, Кр.** Неизяснени или неразглеждани въпроси във връзка с давността. – В: Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право. С., 2012, 185–203.

<sup>29</sup> Отказът на длъжника от изтекла в негова полза погасителна давност е действителен – *per argumentum a contrario* от чл. 113 ЗЗД. Отказът може да е изричен или мълчалив, пълен или частичен. Той е едностранна сделка. При множество длъжници той има действие само по отношение на отказалия се от давността длъжник – така и **Велинов, Л.** Цит. съч., с. 194. Възражението на длъжника за изтекла давност е юридическото действие, което релевира изтеклия и определен от закона времеви период на бездействие на кредитора (юридическо събитие), като му придава правна значимост.



ществениите разлики между тях е, че докато погасителната давност лишава вземането от неговото притежание (от съдебната му защита), то договарът за опрощаване погасява самото материално право. Допустимо е да се опрости вземане, което е погасено по давност<sup>30</sup>. ЗЗД не дава изрично подобно решение, но липсва и категорична забрана в този смисъл. По аналогия с **чл. 103, ал. 2 ЗЗД**, който решава хипотезата на прихващане с погасено по давност вземане, е мислимо да се допусне и опрощаването на погасено по давност вземане, щом длъжникът е съгласен с това и не направи възражение за изтекла в негова полза погасителна давност. Ако длъжникът при предложението за опрощаване на задължението направи възражение, че вземането е погасено по давност, до договор за опрощаване няма да се стигне, тъй като за него е нужно съгласието на длъжника. В случая възражението на длъжника за погасителна давност има приоритет, ако той реши да се позове на нея.

Въпросът за времето съотношение между изтеклата погасителна давност и договора за опрощаване е от особено значение, разгледан на плоскостта на данъчното право. Данъчният ефект може да произтече или от изтеклата погасителна давност, или от договора за опрощаване. Данъчният закон зачита един от двата факта, като обикновено дава приоритет на този, който се е осъществил първи по време.

Може логично да се постави и въпросът дали сключването на договор за опрощаване на едно задължение, което е погасено по давност, не е **признаване на вземането**<sup>31</sup> по реда на **чл. 116, б. „а“ ЗЗД**, което пък е основание за прекъсване на давността. Отговорът на този въпрос придобива значение в случаите, при които поради различни основания договорът за опрощаване не произвежда действие.

Признанието на вземането е едностранен акт (едностранна сделка) на длъжника. В този смисъл то би било действително, дори договарът за опрощаване да не е. То има действие, дори признаващият да не знае за неговата прекъсваща давността функция. Признанието следва да бъде отправено към кредитора или към оправомощено да го приеме лице или орган. Към момента на изявлението то трябва да съдържа съществуващо субективно право.

Ако опрощаването не произведе действие и съгласието на длъжника с него се приема за признание на вземането, то давността за вземането ще се смята за прекъсната и ще започне да тече нова давност. Може да се приеме, че сключването на договор

---

<sup>30</sup> Така и **Хорозов, Г.** Договорът за опрощаване. – Търговско и облигационно право, 2015, № 4, с. 48 и сл.

<sup>31</sup> Признаването на правопораждащите задължението факти не прекъсва давността. За валидността на признанието на вземане не е нужно приемането му от кредитора. Признанието на вземане, засегнато от погасителна давност, е по същество отказ от субективно право, защото то има неблагоприятни последици за признаващия – така и **Велинов, Л.** Цит. съч., 127–130.

за опрощаване на погасено по давност вземане не е признаване на вземането от длъжника по смисъла на закона. Такъв договор не прекъсва давността. Давността може да бъде прекъсната, преди да е изтекла. В случая това не е така. При недействителност на договора за опрощаване на погасено по давност вземане към момента на сключването на договора за опрощаване длъжникът може винаги впоследствие отново да предяви възражение за изтекла погасителна давност.

Сключването обаче на договор за опрощаване преди изтичането на погасителната давност за вземането, който по една или друга причина не произведе желаното действие, може да се приеме като признаване на вземането от длъжника. В този случай давността се смята за прекъсната и започва да тече нова давност.

#### **§ 4. Опрощаване на задължения, възникнали по многостранни договори и актове на дружествени органи**

В частното право задължения възникват не само по силата на **договорите**. **Едностранните волеизявления** също може да породят, изменят или прекратят права и задължения. За тях се прилагат правилата за договорите – арг. от **чл. 44 ЗЗД**. Права и задължения може да бъдат породени и от **многостранни сделки**, а така също и от **актове-решения на дружествени органи**. Независимо от характера на правната връзка, която е породила дадено задължение в частното право, опрощаването му е по силата на договорна връзка между кредитора и длъжника. Опрощаването не може да произведе действие нито по силата на едностранно изявление, нито посредством многостранна сделка.

##### **§ 4.1. Опрощаване на задължението за вноски в гражданско дружество по ЗЗД**

Както беше посочено, договорният характер на опрощаването на задължения не се влияе от характера на правоотношението, по което е възникнало задължението. Договорът за опрощаване предполага **съвпадение на насрещни волеизявления** – на кредитор и длъжник. За разлика от договора за опрощаване договорът за дружество е **многостранен**, а не двустранен, защото при него липсват насрещни волеизявления и престации. След като интересите са общи, то и волеизявленията и задълженията не са насрещни, а взаимни, насочени към една обща стопанска цел<sup>32</sup>. Граж-

---

<sup>32</sup> Решение от 23.03.2006 г. по гр. д. № 902/2005 г. на ВКС, II г. о.; така и **Кожухаров, А.** Облигационно право: Кратък курс. Нова редакция и допълнения проф. П. Попов. С.: Юриспрес, 2000, 251 с.

данското дружество не е правен субект. Може обаче да бъде опростено задължението на съдружник в гражданско дружество за вноса. Договорът за опрощаване се сключва между всички съдружници в дружеството и този, чието задължение за вноса се опрощава. Това са насрещните страни по договора. Дружеството не може да бъде страна по този договор поради липса на правосубектност<sup>33</sup>. В случая договорът за опрощаване не е многостранен, макар с него да се опрощава задължение, възникнало по многостранен договор.

#### **§ 4.2. Опрощаване на задължението на ООД да върне допълнителна парична вноса на съдружник**

Подобно е положението при опрощаване на задължението на ООД да върне на съдружника допълнителната парична вноса, направена по реда на **чл. 134 на Търговския закон (ТЗ)**. Задължението за подобна вноса винаги е **парично**. Нашето право не познава задължения за допълнителни непарични вноски в ООД. То не възниква по договор между съдружниците, нито по договор между съдружниците и дружеството. Задължението за внасяне на допълнителните парични вноски възниква на основание **решение на общото събрание на съдружниците**<sup>34</sup>. Решението на общото събрание на дружеството с ограничена отговорност за набиране на допълнителни парични средства не представлява търговска сделка по смисъла на **чл. 286, ал. 2 ТЗ**<sup>35</sup>. Опрощаването на задължението на дружеството за връщане на вноската на съдружника е договор между кредитора (*съдружник*) и длъжника (*дружеството*).

Отчитането на направените допълнителни парични вноски от съдружниците от „задължения към свързани лица“ в капиталови сметки като „резерви“ – например като средства по фонд „Резервен“ – невинаги е свързано с опрощаване на задължението на дружеството да върне на съдружника направената допълнителна парична вноса.

#### **§ 4.3. Опрощаване на задължението на съдружника да внесе допълнителна парична вноса в ООД**

Идентично би следвало да е разрешението и при опрощаване на задължението на съдружника за внасяне на допълнителната парична вноса. В случая дружеството

<sup>33</sup> За целите на гражданското и търговското право гражданското дружество няма качеството „правосубектност“. За производствата по ДОПК гражданските дружества са приравнени на юридически лица – чл. 9, ал. 2 ДОПК, т.е. за данъчното право те имат правосубектност.

<sup>34</sup> Вж. така у **Колев, Н.** Относно допълнителните парични вноски в дружеството с ограничена отговорност. – Търговско и конкурентно право, 2009, № 11, с. 5 и сл.

<sup>35</sup> Решение № 436/13.03.2003 по гр. д. № 2745/2002 г. на ВКС, V г. о. Вж. и при **Герджиков, О.** Коментар на Търговския закон. Книга втора. С.: Алиена, 1994, 448 с.

е кредитор, а съдружникът е длъжник. Опрощаването би следвало да става след решение на общото събрание на съдружниците за опрощаване на задължението на конкретния съдружник за внасяне на допълнителната парична вноска и сключването на договор между дружеството (обикновено чрез управителя) и съдружника, чието задължение по **чл. 134 ТЗ** е опростено.

### **§ 5. Договорът за опрощаване и заместването в дълг**

Опрощаването следва да бъде разграничаваното от **заместването в дълг**, при което заместеният длъжник се освобождава от отговорност към кредитора. Заместването в дълг е уредено в **чл. 102 ЗЗД**. То обикновено е договор между кредитора и едно трето лице – нов длъжник. Заместването в дълг може да се сключи и като договор между новия и стария длъжник. В този случай е нужно **изрично съгласие на кредитора**. Най-важната последица на заместването в дълг е, че **задължението преминава върху новия длъжник**, а старият се освобождава от отговорност към кредитора. Смяната на длъжника не променя съдържанието на правоотношението<sup>36</sup>. Когато заместването в дълг е дарствен договор между новия и стария длъжник и той е изрично одобрен от кредитора, се постига ефект, подобен на опрощаването на задължението – старият длъжник не дължи вече нито на кредитора, нито на заместения го в дълга. Схващано от гледна точка на стария длъжник, **задължението му към кредитора е погасено** и на негово място **не е възникнало ново задължение** към заместващия в дълг. Дори в този случай не може да се сложи знак за равенство между заместването в дълг и опрощаването<sup>37</sup>.

### **§ 6. Отказът от иск и опрощаването на задължения**

Отказът от иск е уреден нормативно в **чл. 233 ГПК**: *„Ищецът може да се откаже изцяло или отчасти от спорното право във всяко положение на делото. В този случай той не може да предяви отново същия иск. Когато отказът е направен пред въззивната или касационната инстанция, обжалваното решение се обезсилва“*.

<sup>36</sup> Така **Калайджиев, А.** Цит. съч., с. 450.

<sup>37</sup> Това разграничение е особено важно за данъчното право. Без наличие на договор за опрощаване не възниква данъчно задължение за опростения длъжник. Кредиторот не се е отказал от вземането си при заместването в дълг, не го е опростил. Той ще получи изпълнение от новия длъжник, а не от стария. Старият длъжник се е освободил от задължението си към кредитора, но въз основа на друг юридически факт – прехвърляне на правоотношението – арг. от чл. 102, ал. 3 ЗЗД.

Отказът от иска е **процесуално заявление** на ищеца, отправено до компетентния съд, че той не поддържа иска си занапред поради неоснователност на същия<sup>38</sup>. Отказът от иск може да бъде изцяло или отчасти. Опрощаването на задължение с договор може да е също за цялото задължение или за част от него. Отказът от иск е процесуално действие на ищеца към съда, а не материалноправен отказ от съществуващо вземане, претендирано с иска. Отказът от иск **не погасява материалното право** (вземането). Той е окончателен отказ от търсената съдебна защита на нарушеното право. Отказът от иск слага **абсолютен край на възможността едно претендирано материално право да бъде съдебно защитено** или признато. Той има **десецираща функция** по отношение на съда за даване на защита на спорното право или на част от него занапред по същия или последващ процес. Отказвайки се от иска си, ищецът не може отново да предяви същия иск – арг. от **чл. 233, изр. 2 ГПК**. За валидния отказ от иска не е нужно и необходимо **съгласието на ответника**. Той може да се направи и въпреки изричното му несъгласие с отказа от иск. Обратно, при договора за опрощаване е необходимо съвпадение на насрещните волеизявления, т.е. съгласие на длъжника. Законът не поставя никакви специални условия за упражняването на процесуалното право на ищеца да се откаже изцяло или отчасти от спорното право. В този смисъл не може да се приеме за безспорно, че отказът от иск е основно поради възприеманата от ищеца неоснователност на същия.

Освен че може да смята иска за неоснователен, ищецът може да го намира за недопустим и поради това да се откаже от него. Причините, поради които се прави отказ от иск, въобще не са предмет на разискване в процеса по ГПК.

За валиден отказ от иск не е нужно да се сочи основанието, поради което се прави. Законът не поставя подобно условие.

Ищецът, на следващо място, може да иска да изпълни свой морален дълг и да се откаже от иска си, без да е опростил задължението – например, за да не злепоставя ответника пред трети лица.

Възможно е отказът от иск против ответника да е поради последващо встъпване в дълга на трето лице (**чл. 101 ЗЗД**), с което ищецът се е уговорил да получи доброволно плащане, при което той се отказва от иска си против длъжника.

В един частен случай може кредиторът (ищец) да е придобил контрол върху предприятието на длъжника (ответник) след завеждане на делото и да има възможност в бъдеще да нареди плащане, поради което съдебният спор се обезсмисля.

Въобще неоснователността на иска е само едно от възможните основания за отказа от иск, но тя в никакъв случай не е единственото основание.

---

<sup>38</sup> Така **Сталев, Ж.** Българско гражданско процесуално право. 6. доп. и прераб. изд. С.: Сиела, 2000, с. 438.

Опрощаването на спорното право (обикновено вземане) с договор между кредитора и длъжника представлява **материалноправен отказ от правото**, който има погасителен ефект по отношение на самото материално право. Опрощаването погасява задължението. Отказът от иск преклудира процесуалната възможност на ищеца да получи съдебна защита на спорното право занапред, защото той сам е заявил това пред съда. Опрощаването на задължението с договор по реда на **чл. 108 ЗЗД** може да е основание **за отказ от иска**, но това не е задължително.

До отказ от иск може да се стигне и поради извънсъдебно уреждане на отношенията между ищеца и ответника. Например ответникът се е съгласил да плати доброволно задължението си, като ищецът е поел задължение в определен срок след плащането на дълга да се откаже от иска си. До подобна хипотеза би могло да се стигне при наложени обезпечителни мерки, които затрудняват дейността на ответника. Поради това той може да иска да плати дълга си извънсъдебно, ищецът в същото време може да поеме задължение да се откаже от претенцията си и наложените запори и възбрани да бъдат вдигнати своевременно.

Отказът от иск и опрощаването на задължението в материалноправен аспект се различават съществено както по фактически състав, така и по правните си последици. Опрощаването е **договор** между кредитор и длъжник с погасителен ефект върху задължението. Отказът от иск е **едностранно процесуално изявление** на ищеца с адресат компетентния съд, с което той се отказва занапред, безусловно и окончателно от търсената съдебна защита на своето право (вземане), без да има законово задължение да излага основанията, мотивите и целите за това си процесуално действие.

Предвид изложените накратко съществени разлики между опрощаването на задължения и отказа от иск може да се приеме, че това са два различни правни института: опрощаването – материалноправен, а отказът от иск – процесуален<sup>39</sup>.

### **§ 7. Договорът за опрощаване на задължение в търговското право**

Търговският закон не урежда опрощаването на задължения по търговски сделки. Поради това, че, както вече беше посочено, опрощаването обикновено е безвъзмездно, а търговците дефинитивно се стремят към печалба, то опрощаването на задължения по търговска сделка принципно ще е рядкост. Ако договорът за опрощаване е сключен от търговец (*кредитор или длъжник по търговска сделка*) и е свързан с упражняването от него търговско занятие, може формално опрощаването да се ха-

<sup>39</sup> В чл. 46, ал. 1, т. 4 ЗКПО става дума за отказ от вземане по съдебен ред, като се има предвид отказът от иск по смисъла на чл. 233 ГПК.

рактеризира като търговска сделка. Доколко обаче опрощаването ще е свързано с упражнявано търговско занятие, е спорен въпрос. За да се приеме, че определени сделки се извършват *по занятие*, е нужно да е налице **системност**<sup>40</sup>. Системността при опрощаването на задължения по търговски сделки е лишена от смисъл. Икономическата цел на сключването на търговски сделки е те да бъдат източник на постоянни приходи и да формират относително постоянен доход на физическите лица – търговци. Самата същност на опрощаването принципно не предполага реализиране на печалби и придобиване на доход.

**Член 286, ал. 3 ТЗ** въвежда оборима презумпция: „При съмнение се смята, че извършената от търговеца сделка е свързана с неговото занятие“. До оборване на презумпцията опрощаването на задължение по търговска сделка ще бъде смятано също за търговска сделка<sup>41</sup>. В този случай опрощаването може да се нарече **презумптивна търговска сделка**<sup>42</sup>.

Друга особеност при сключването на търговските сделки се отнася до **мълчанието**. Търговското право с цел облекчаване на търговския оборот приема принципа „мълчание, равнозначно на приемане“. Това е заглавието на **чл. 292 ТЗ**. Разпоредбата гласи: „Предложението до търговец, с когото предложителят е в трайни търговски отношения, се смята за прието, ако не бъде отхвърлено веднага“. Как въпросният принцип се проектира при договора за опрощаване, е интересен въпрос предвид спецификата на този вид договори в търговския оборот.

Съдебната практика се е ориентирала в следния смисъл: „Разпоредбата на чл. 292, ал. 1 ТЗ е предназначена да уреди взаимоотношения между търговци, които са в трайни търговски отношения помежду си, и помежду им не съществува спор относно съществените елементи на сделката, поради което не е необходимо изрично приемане на офертата при всяка една от поредните продължителни доставки. Разместването на значението на мълчанието на адресата на офертата в търговското право, за разлика от гражданското, е предназначено за облекчаване на търговския оборот. Мълчанието може да се приеме за съгласие на търговците за сключване на отделната търговска сделка само ако от трайно устано-

<sup>40</sup> Така **Герджиков, О.** Търговски сделки. 2. прераб. и доп. изд. С.: ИК „Труд и право“, 2000, с. 19.

<sup>41</sup> Възможно е да бъдат опростени изцяло или частично стари задължения на клиент или да бъдат опростени лихвите по такива задължения с определена търговска цел – например задържането на важен за търговеца клиент, подобряване на финансовото положение на предприятието на клиента с цел бъдещи търговски отношения и др. под. Опрощаването на задължения между търговци може да бъде извършено с цел или като част от схема за придобиване на предприятието на клиент или за реструктуриране на група от предприятия.

<sup>42</sup> Вж. **Герджиков, О.** Цит. съч., с. 20.

вените между тях търговски отношения е видно, че помежду им няма спор по съществените елементи на сделката, какъвто елемент е и цената, поради което не е нужно изричното приемане на направената оферта<sup>43</sup>.

Смятам, че мълчаливото приемане на опрощаването, особено когато предложението е отправено от длъжника до кредитора по търговска сделка, не е безспорно. На първо място, защото договорот за опрощаване е по-скоро **инцидентна сделка** в търговския оборот, а не се сключва системно. На второ място, трайните търговски отношения по смисъла на **чл. 292, ал. 1 ТЗ** са по повод **повтарящи се търговски договори**<sup>44</sup>, по които **между страните не съществува спор относно съществените елементи на сделката**. Едва ли е мислимо опрощаването на задължения по търговски сделки да се смята за „трайни търговски отношения“. А ако е така, то това обстоятелство е твърде съмнително както от търговскоправна, така и от данъчна гледна точка. В разглеждания случай ми се струва за по-уместно да не се прекалява с постулата „*мълчанието като знак за приемане*“, когато се касае за опрощаване на задължения между търговци.

Необходимо е да се отбележи, че в търговското право на практика до опрощаване на задължения по търговски сделки обикновено се стига при отношения между **свързани лица**<sup>45</sup>. Често този похват се ползва от тях, за да регулират данъчните си задължения, особено при предприятия, опериращи в рамките на една икономическа група. Например кредиторът по търговски продажби опрощава задължението на длъжника купувач. Ако той е реализирал загуби от предходни години, отписването на задължението не би довело до плащане на данък. И обратно – отписването на вземането при кредитора ще намали счетоводния му финансов резултат, ако не се направят нужните корекции за данъчни цели.

Спецификите, които проявява опрощаването на задължения в търговското право, не могат да обосноват изключването му въобще като възможна сделка в търговския оборот. То не противоречи нито на императивни разпоредби на ТЗ и другите закони, регулиращи частноправни отношения, нито на добрите нрави. Все пак предвид същността му е необходимо при използването му да се държи сметка за особеностите на сделките в търговското право, а така също и за данъчните последици, които то би имало за страните по договора, особено когато те са свързани лица, за целите на данъчните закони.

<sup>43</sup> Решение № 523/20.10.2008 г. по т. д. № 274/2008 г. на ВКС, I т. о.

<sup>44</sup> Така Герджиков, О. Цит. съч., с. 29.

<sup>45</sup> Свързани лица по смисъла на ТЗ са тези, посочени в § 1, ал. 1 и 2 ДР ТЗ. За целите на данъчното облагане свързани лица са лицата по § 1, т. 3 ДР ДОПК.